

Intervju Sodobnosti: Severin Šali

Sem na nekakšni romarski poti skozi čas

Severin
Šali

Pesnika Severina Šalija
bomo zaman čakali –
tudi v Ljubljani,
čeprav je rekel, da bo še prišel ...
Ostala pa je njegova poezija
ostal je njegov glas
ostala je njegova misel:

*»Neznane krajine osvajam,
sem kaplja, ki nosi jo val.
Potujem vse dalje, postajam
vse bolj in bolj glas rodnih tal.«*

Verzi, ki ste jih, pesnik Severin Šali, zapisali, so prisposoda, navezano vprašanje pa bo zelo prozaično: Kje na tem svetu ste se ali se najbolje počutite?

Veliko sem se potikal po svetu, živel na Hrvaškem, v Srbiji in Dalmaciji, kasneje prišel v Ljubljano, v Novo mesto, veliko potoval daleč po svetu in tako sem bil nekako vsem krajem in ranovrstnim ljudem vedno in povsod prilagodljiv, nisem imel nobenih hudih problemov, razen takratne revščine, ki je bila povsod prisotna, zlasti pa pri takem zelo mlademu človeku, ki je živel prej samo s krušno materjo v domači vasi. Na vse tiste poti bivanja in srečavanja z najrazličnejšimi ljudmi imam zelo lepe spomine. Nisem se počutil osamljenega, dasiravno sem bil večinoma sam, silno sem užival recimo v Dalmaciji, v Šibeniku, ob morju, kjer imam take tri svoje prostore, ki so mi najdražji: to je gozd, morje in to so polja in seveda gorenjski vršaci, tukaj pri nas doma. Težko bi odgovoril, kje sem se najbolje počutil, ker nikjer potem ne bi bila vsa resnica notri. Mislim pa, da sta mi najljubša kraja pač pri nas doma, v domovini, dve mesti: Ljubljana, kjer sem preživel veliko časa, in sedaj Novo mesto.

*»Jemo kot družina kar z ene sklede,
bratu spet nagaja mala sestra Lena,
v peči prasketajo grčeva polena,
na zapečku maček zadovoljno prede.«*

Kot pravljica v verzih se bere pesem Obisk v mrtvem domu, čeravno mračno baladno obarvana. Ali ta podoba družine spominja tudi na vašo mladost?

– Ta pesem je spomin iz mojih deških let, niti ne osebni, ker jaz sem živel s krušno materjo, sva živela sama; ampak bilo je pri sosedih naokrog,

veliko sem bil pri njih na obiskih, kjer smo se otroci srečavali, v šoli in ta vtis te domačnosti takrat na vasi, ne vem kako je sedaj, je bil skoraj res tak, kot sem ga potem v reminiscenci, v spominu obudil nazaj, precej daleč nazaj, ko smo živeli na vasi, se igrali na vasi, v šolo hodili na vasi, skratka, bili prijetno preprosti in vaški.

*»...minljivost nosiš v večnosti dalje,
besede uglašas v zvonko himno slave,
iz duše v dušo liješ se pojoča,
pesem pesnikov, čez slap tišine.«*

Tako med drugim pravi v zbirki Sijoče mračine Pesem pesnikov, zdi se ena redkih vaših pesmi, posvečena samo poeziji, in katero vaših pesmi bi razglasili za »pesem pesnika«?

– Na to, katero pesem bi razglasil za pesem pesnika, res ne bi vedel odgovoriti. Tudi če bi premišljeval, ne bi prišel do konca. Kakšna pesem ti je danes všeč ali ti je bila včeraj ali ti bo jutri ali ti bo skozi ali jih je več skupaj, to je različno od motivike, od časa, od doživetij, kasneje tudi od spominov. Tako da te pesmi, ki je nekako programatična, nisem mislil takrat uvrstiti v to zbirko, ampak je Drago Šega, urednik te moje zbirke, zahteval, da to mora biti naslovna pesem, ker je to zajeto v njej, kar nisem opisoval v esejih, v pesmi pa je to zgoščeno povedano.

*»Saj še ni tako davno, kot da je bilo včeraj,
bil si med nami, a zdaj si senca v zboru umrlih.«*

Pesem nosi naslov Pred pesnikovo gomilo, posvečena pa je Cenetu Vipotniku. Vas je nanj vezalo veliko lepega?

S pesnikom in urednikom Cenetom Vipotnikom sva bila že pred vojno velika prijatelja, med njo in po njej vse do njegove tako zgodnje smrti. To je bil zelo plemenit fant, dober pesnik, ustrežljiv, in se mi zdi, da sva imela oba precej skupnih potez tako v pojmovanju življenja in sveta kot v pojmovanju poezije in njenih vrednot ter njenih iskanj.

*»Deklice svojega druga z dragim spominom ovijte!
Zemlja iz jame poženi mu cvetov!*

Bog: posadi ga k mizi svojih poetov.«

Vaju je s pesnikom Ivanom Čampo povezala tudi poezija?

– Ja, predvsem poezija. Pred vojno, leta 1940 smo ustanovili poleti posebno društvo, literarno družbo, kjer je bil on, Magajna, Vipotnik, Dular in še nekateri drugi. To književno društvo je edino, ki še do danes ni bilo razpuščeno, ne takrat ne med vojno ne po vojni in ne sedaj, tako da nekje, imaginarno, še vedno eksistira. Čampa, ki je bil mlajši od mene, je pisal pesmi, pisal je prozo, in tragično je bilo, da je v tistih časih stalno hodil na Bloke, češ da je tam primerno občutje, da se da delati, da je tam lahko v naravi, seveda pa je bilo to nevarno. Vedeli smo, da sodeluje z OF. Tako so reveža ustrelili kot talca in prav junija bo petdeset let od njegove smrti. To sem napisal v njegov spomin, ker je bil bolj mehka dušica, imam v pesmi: Bog vzemi ga k mizi svojih poetov, se boš vsaj tam nekako prijetno počutil, če si že tako tragično moral končati svoje življenje.

*»Uvenele so nekdanje radosti,
odpadlo listje starih žalosti.«*

Kdaj je pesnik podožvljal to »resnacijsko«, se spomnite?

– Ta resignacija se je v življenju ponavljala velikokrat, tudi meni se je in se ponavlja v določenih trenutkih. Že samo življenje je neke vrste resignacija, spričo vsega. Ta moja poezija, ki je poleg svoje liričnosti imela tudi ontološki smisel, tam je resignacija skorajda nujna. Ne moreš zmeraj biti optimist, jaz v bistvu sem, vendar moraš včasih za zdravje duha preiti tudi v resignacijo ali celo v obupavanje, vendar ne tako globinsko, ampak vsaj v neko površno obupavanje nad časom, nad svetom, nad človeštvom, ne vem, nad naravo celo. To vse je sad poetovih iskanj, spoznanj, doživetij, čustev, predvsem sanj. Ta bistvena vprašanja, ki se v poeziji pojavljajo, so v liriki pravzaprav resna vprašanja, saj nanja saj vsak poet po svoje odgovarja, po svoje išče rešitev njihove uganke in jih po svoje tolmači: svet, sebe, človeka. To je skrivnost vezane besede, ki hoče v čimbolj zgoščeni obliki in čimbolj besedno plastično prikazati neko stanje ali neke podobe ali usode. Poezija se v bistvu dotika bistvenih vprašanj mojih, vaših in njihovih dni in vseh nas. Zato je nemara tako imenovana večna vrednota poezije iskanje smisla, iskanje odgovorov na vprašanja, ki nas pač vsakega in vse življenje mučijo ali preblisnejo, ali se odkrijejo ali zakrijejo, tako, da je to nekakšen večni pesniški prijeten spopad s stvarnostjo, s tako, kot je, in s tisto, kar vsa poezija in vsa umetnost je. Vsa umetnost s poezijo vred to je vedno nekje malo dvignjeno nad tale naš vsakdan, presega tudi naše vsakdanje izražanje in je privzdignjeno tudi nekako nad čas, čeprav se dogaja v času, govori o času, uporablja orodje časa – besede. Če to ne bi bilo nekoliko privzdignjeno, potem sploh ne bi bilo poezije. Vse kaže, da je v tem neka nuja za poezijo, za glasbo, za slikarstvo, da je v tem skrita večna človekova potreba, da preseže svoj vsakdan in svoj prostor.

*»Tako bi rad pogledal ti v oči,
roke pobožal tvoje ovenele,
poljubil te na ustne onemele,
a je med nama smrt in kup prsti.«*

Tako zvenijo verzi pesmi Na materinem grobu, ki po svoje kar presunejo. Obstaja morda nekje v duši pesniku še kak spomin na mater, ki bi ga želel obuditi?

– Pesmi o materi ima tri ali štiri, ki so vsaj po moje, zame osebno, vse štiri dobre. Ta, ki jo omenjate, je pravzaprav pesem dvema materama. Svoje matere niti poznal nisem, takrat je živela v Mariboru, pri krušni materi pa sem bil od tretjega leta naprej na Ponikvah pri Trebnjem. Ta krušna mati je bila, kot ji jaz pravim, mati mater, imam jo v strašno lepem spominu, bila je prijazna, ustrezljiva, skrbna, revna, zato najbrž je bila tako dobra po srcu, povsod so jo radi imeli. Mislim pa v pesmi tudi na svojo pravo mater, ker ta me je pa le rodila, sem sad njene krvi, in tako je spominska pesem naslovljena na obe materi, s tem človek tudi prizna tisti dolg, ki ga čuti do svojih najbližjih, mislim, da je tako prav.

*»Po vejah dež rosi, pomladni in gorak.
Kako tesni me trudna noč sveta!
Do zemlje nagnjen sem in ves težak.«*

Nekako vajeni smo jesenske otožnosti. To, da je pesnik »osenčen z otožnostjo pomladi«, pa je nenavadno. Je bila to kaka posebna pomlad?

– Ne, to ni bila posebna pomlad, ampak jaz imam od letnih časov

najrajši jesen. Seveda tudi pomlad po svoje, samo pomlad mi je vedno, že kot zelo mlademu in kasneje zbujala neko otožnost, pretkala z bolj žalobnimi mislimi, najbrž zato, ker takrat vse preveč raste, preveč klije, se preveč razcveta v naravi in v človeku. Nimam nobenih jesenskih pesmi, da bi bila v njih skrita žalost ali tesnoba, v pomladnih pa večkrat; ne da bi bil proti pomladi, nasprotno, saj človek komaj čaka, da pride, ampak tako notri nekje, psihično, je pa to tak čas, ki te nekako preveč zaslužnji z vso svojo rastjo, cvetenjem, brstenjem, z novimi sanjami, skratka, ker je že v pojmu pomlad vse preveč naših sanj in teh sanj se le malo uresniči in morda zato, ne vem, tako nekako si je mogoče od daleč tolmačiti to spomladansko otožnost.

*»Starinska ura tolče dolgočasje,
od fare zvon zapoje dobre volje.
Nedelja je iz cerkve šla na polje,
kjer mehko boža mak in žitno klasje.«*

Tako teče nedeljsko dopoldne v pesmi, kako pa ga vi, pesnik Severin Šali, najraje preživljate?

– Nedeljska jutra, čista nedeljska jutra, spomladi in jeseni in poleti, to je res nekako posebno doživetje, najbrž je posredi tudi tisto, da smo imeli prost dan, ampak ni samo to, je še neko posebno občutje. Nedeljska jutra so pač drugačna in jaz sem ta lepa jutra preživljal nekako slovesno, kjer koli, tam daleč pri Nišu ali v Varaždinu ali ob morju, ta nedeljska jutra so bila zmeraj res praznik, osebni, notranji praznik. Zlasti pa potem, ko sem prišel za stalno v Slovenijo in sem tukajle iz Ljubljane v nedeljskem jutru zagledal gorenjske vršace, Kamniške planine, kar v zlatu, in ljudje so ob nedeljskih jutrih kar nekako drugačni, bolj sproščeni, celo bolj prijazni. Pesem je pač tak izsek iz teh človekovih prazničnih dni, kolikor jih ima. Mislim, da tak občutek, kakršnega so mi dala včasih nedeljska jutra, je lahko dala samo še ljubezen.

*»Leži otožno stara violina v podstrešnem kotu
kjer počiva prah,
kjer vsi predmeti zdijo se kot strah,
ki ogrinjalo tke mu pajčevina.«*

Ali je ta stara violina le prispodoba tihožitja, ali je pesnik res kdaj ljubil ta instrument?

– Ne, jaz na violino ne znam igrati, ampak že v ljudski šoli, v zadnjem razredu, sem v neki hiši našel na podstrešju, tja gor sem lahko hodil iskat knjige, staro violino v nekem kotu, že potrgano, vso umazano, in tista violina me je tako nekako ganila. Vprašal sem domače, odkod imajo to violino. Bila je sinova, nanjo je igral kot študent; padel je v prvi svetovni vojni, violina pa je ostala tam na podstrešju med pajčevinami. Vem, da sem to pesem v konceptu že takrat napisal, seveda še bolj otroško, ampak sem jo potem predelal. Je pa spomin na instrument, ki je nekje umrl in je čisto sam in živ krst se ga več ne spomni. To je pač taka prigodna pesem.

*»Ko dneva sad dozori in se svetloba utrga
in sope kot ranjena škrga – tedaj noč vse spremeni.«*

Tako je pesnik opisal Molčanje noči. Ljudje pa si navadno ustvarimo

svoj življenjski ritem tudi po večerih. Kako pa vam minevajo večeri ali morda neprepane noči?

– Bom tako začel: nekoč že zdavnaj sem bral filozofsko študijo nekega zelo domiselnega filozofa, ki je takole zapisal, zapomnil sem si: »Noč je vedno globlja kot dan.« To se pravi, vse tisto, tista čista vsakdanost od nas odbeži, vsakdan z vsemi skrbmi ali z veseljem, in noč te nekako sprejme vase. Tam si poglobljen. Noč je psihološka in biološka. Zato večina velikih misli, ne mojih, drugih, ali pa poezija, praviloma nastane v tišini nočnih ur. Jaz sem se vse življenje ukvarjal z dvema stvarima, morda se boste nasmejali: to je zvezdoslovje pa filozofija. In to so te nočne ptice, zvezdoslovcem je tako samo ponoči nebo odprto, filozofija pa tudi išče tiste skrivnosti življenja, kolikor jih pač najde. Ta del filozofije, ontologija je precej prisotna v moji poeziji, se pravi spraševanje po bistvu, po smislu življenja, ali je smisel ali ga ni, ali smo samo nekakšni otroci neke prazne usode, ali je v tem kaj več, v tem našem poslanstvu, magari samo v tej naši dejavnosti, s katero se ukvarjamo, in na to iščem odgovor. To so pač nočne ure, zvezdne nočne ure sploh, ko se poglobljaš v te stvari in seveda jim ne prideš do konca in čakaš, da bo že jutro, da boš spet postal čisto vsakdanji s temi problemčki in skrbmi, ki jih vsak dan znova prinaša.

»Počivam v šotoru življenja v zavetju brezpotne puščave, ...«

Tako pravi Pesem srečnega popotnika, mimo vsebine seveda pa se ponuja vprašanje, ali je naključje, da je pesnik, doma sredi mehkih dolenjskih gričev, »odšel« tako daleč v puščavo iskat svoje motive?

– Najbrž je to. Jaz sem imel ves čas svojih dni in let občutek, da sem na nekakšni romarski poti skozi čas, skozi prostor, skozi prostore in skozi čase in kot veste, romarji so pa predvsem pri nas tako naokrog po hribih, ali po puščavah. Puščava je verjetno ena velikih skrivnosti te naše zemeljske oble. Če sem prej dejal, da sem bil zaljubljen v morje, v gozdove, gore, moram reči tudi v puščave, čeravno jih nisem videl v resnici, ampak v sanjah so bile pa vedno in imaš občutek: dvigneš svoj šotor, greš, ga nekje postaviš, se zamisliš, zamakneš in potem spet potuješ naprej. Zdaj je pa to vseeno, ali je to fizično potovanje, recimo tam po Ljubljanskem barju, ali je to v resnični puščavi. Ni nujno, da moraš imeti puščavo pred sabo, da jo gledaš, da jo doživljaš, skratka: zdi se mi, da smo vsi nekakšni romarji skozi puščavo sveta, skozi puščavo zemlje, skozi puščave časa. Da pa bi lahko premagali to puščavo, moramo gledati z nekega drugega obzorja, z nekakšnega drugačnega, svojega časa in potem se nam pomalem le odkriva neka smiselnost vsega tega potovanja. Saj veva, pride konec in ni več nič, ali je ali ni, kaj vemo? Ampak dokler živimo, le imamo neko svojo pot, svoj cilj, neko svoje zadoščenje z življenjem, svojo radost nad njim, svojo žalost nad njim, to je vse prepleteno, to je vse ta naša svetlo mračna usodnost.

*»Počivam na jasi | | ob robu gozda | | v samoti. | |
Tiho šumi reka...«*

»Na večerni poti« pa se pesnik zopet vrača v »blagodejnost zorečega drevja« ali tam išče in najde tudi navdih in moč za novo ustvarjanje?

– Saj narava je sploh tak blagodejni pesniški in najbrž še kakšen drugačen navdih, tako smo povezani z njo, ker smo njen del, delček te narave. Človek si kamen, si drevo, si marjetica ob potoku, si voda, ki šumi, si veter, vse je del nas in mi del tega in se na koncu vrnemo ... kam se

vrnemo? ... v naravo, v njene elemente. Drugače pa je sploh narava, v tistih svojih lepih trenutkih, ko tako rečem, zelo prijazna z nami, naj bo to s cvetjem, zelenjem, s soncem, z vodo, z vsem mogočim, saj narava nas tudi živi.

Spominjam se, pri Trebnjem, kjer sem živel, je ena taka lepa travnata globel, in potoček poleti čez tiste kamenčke tako prijetno žubori iz studenca ven, in tam je bilo seveda vse polno rož, ki rasto ob takih potočkih, od melise in drugih, pa kačjih pastirjev je bilo pa ptičkov. Tam sem kot šolarček preživel čudovite trenutke čisto sam, tam sem imel tudi svoj mlin in ne vem kaj vse, tudi knjige, spravljene v zemlji. Takrat sem že po malem pisal poezijo.

*»Na vseh križpotjih me srečuješ,
vse ure nosijo tvoj znak,
ob vseh ležiščih mi nočuješ,
pripenjaš nanje žalni trak.«*

Tema smrti je pravzaprav stalnica v literaturi, pri nekaterih pesnikih je globlje prisotna. Ali mislite, da je to odsev pesimističnega pogleda na svet ali poguma, neprizadetosti ali česa povsem drugega?

– Pri meni to ni pesimizem, to ni pesimistično gledanje, ni ne vem kakšna radost pri takih mislih, ni pa tudi ne vem kakšna prehuda bolečina: tisto, bi rekel, sprijaznjenje s sestro smrtjo, je kot pravi Sveti Frančišek Asiški, tako lepo, bo sestra smrt prišla. To pesem, ki se takole začne, sem napisal, mislim na začetku leta 1940, bil je grozen potres v Romuniji, kjer je bilo veliko, veliko mrtvih. Je pa res ta misel o našem koncu dni, časa, vedno bila prisotna v moji poeziji, imam jo velikokrat, ampak vendar nikdar v taki grozljivi, ne vem kakšni podobi mrtvaških plesov, ne, le tako kot neka nujnost, ki je pač usojena meni, tebi, vsem ljudem, vsem živalim, celo ozvezdjem in rimskim potem. Ne moremo si čisto nič pomagati, bolje se je sprijazniti, kot tarnati nad tem, kadar pride, pa pride.

»Praznoto govorjenja in misli bodo napolnile | | očiščujoče besede in v čredah množic | | bo sleherni spet postal človek | | in sredi vseh bo oplemenitena njegova | | življenjska pot in usoda.«

Tako pravi Veliko upanje. Ali je pesnikova vizija prihodnosti kljub vsemu optimistična?

– Bom takole povedal, moja najmlajša ljubica, sedemletna vnučka Nika, mi večkrat pravi: »Dedi, ti vse tako veselo vzameš, kar pride.« Sem rekel: »Ja, kaj pa čem, ne?« To je čisto res, čeravno prav vse ne, v glavnem pa vendarle. Upam in verujem, da se bo tudi današnja podoba naše zemeljske oble, našega sveta nekoč zbistrila, izčistila, se plemenitila, da bomo prišli iz vseh teh rev in nadlog in gorja, ki smo ga bili v tem življenju že večkrat pretresljivo hudo deležni. Morda je to prazna vera, ampak, če ti pomaga živeti, če ti pomaga ohranjati pogum spričo vsega, kar te doleti, tebe ali druge okoli nas, je potem to gotovo nekaj pozitivnega. Ta optimizem me je nekako spremljal vse življenje. Tudi ljudi okoli sebe, sodelavce, sem večkrat zabaval in jim vlival optimizma, če so se mrko držali, in spodbujal, češ saj ni tako hudo na svetu, kot se kaže.

O vaši življenjski poti, o vašem službovanju pravzaprav še nisva rekla kaj več, kje ste vse službovali?

– Po študiju sem bil vojak v Nišu, potem sem bil v tistih hudih kritičnih časih okoli leta 1930 v pisarni v tiskarni v Šibeniku, dve leti in pol, tam je bilo zelo lepo, na morju, potem sem prišel v Ljubljano, kjer sem bil nekaj časa pri carinski špediciji, kasneje pa sem prišel za urednika v založbo Jugoslovanska knjigarna in sem bil tam urednik do, ... kot je rekel Janez Jalen: do izbruha svobode, potem sem se lotil prevajanja in sem okoli deset let samo prevajal. Poleg tega sem tudi sodeloval, kot zunanji sodelavec, pri Mladinski knjigi. Leta 1972 pa so me poklicali in mi zaupali literaturo za odrasle in od takrat sem bil v službi tja do leta 1984, ko sem odšel v pokoj. To je bila ta moja življenjska pot. Prej sva govorila o upanju, ki naj živimo v njem. Veste, upanje je sploh velika vrednota in smisel poezije je tudi v upanju, vsaka pesem je nekje le upajoča, zato je tudi izbrano besedje, ki zbujajo upanje in svetle misli. Seveda je pa s poezijo tako, če povem še to, kot sem že enkrat na neki predstavitvi omenil, ko so me povprašali, ali je težko pisati poezijo, sem rekel, da za tistega, ki je enkrat prišel notri, ni to nič težko. Pesem potem ni težko pisati, ampak je poezijo težko živeti.

*»Da, naša pot je, kakršna je,
sopotniki moji, in življenje tudi.
Jaz pa sem zaljubljen vanj
in, po svoje, srečen.
Ne iščem, česar doseči ne morem,
ne lovim, kar je potonilo
v globine. Lovim le svetle
trenutke upanja in vedrine.«*

Tako sva se za slovo spomnila še na Popotnika, ki je zaljubljen v življenje. Mislite, pesnik Severin Šali, da bi s tako popotnico lahko končala najin pogovor?

– Mislim, da bi bil to zelo lep zaključek za vas in zame.

(Pričujoči zapis je iz enega zadnjih pogovorov, ki ga je imel naš, slovenski pesnik Severin Šali na III. Programu – ARS Radia Slovenija v oddaji Pogovori s slovenskimi pesniki. Pripravila ga je Gita Vončina.)

Severin Šali se je rodil 22. oktobra 1911 v Podliscu pri Dobrniču. Gimnazijo je dokončal v Varaždinu, živel je nekaj časa na Hrvaškem, nato v Ljubljani, kjer je služboval pri Jugoslovanski knjigarni. Po osvoboditvi je najprej deloval kot svobodni književnik in prevajalec, nato pa pri Dolenjski založbi v Novem mestu. Kasneje je bil lektor in urednik pri Mladinski knjigi v Ljubljani. Umrli je 24. oktobra v Novem mestu.

Veliko je prevajal, največ prozo iz srbohrvaščine in ruščine, izdal je prevod (izbor) Ševčenkove lirike. Izbral in uredil je tudi izbor slovenskih ljudskih pesmi Peli so jih mati moja (1943)

Bibliografija knjižnih izdaj:

Slap tišine 1940

Srečavanja s smrtjo 1943

Spev rodni zemlji 1944

Pesek in zelenice 1982

Teče to in teče ono 1983

Sijoče mračine (izbrane pesmi) 1985

Pesnik na večerni poti 1991

(Iz uvodnika k zbirki Pesnik na večerni poti, avtor Janez Mežan)